

ZMĚNY V ROZŠÍŘENÍ PĚVCŮ V OBLASTI NÁMĚŠŤSKÝCH RYBNÍKŮ

VERÄNDERUNGEN IN DER VERBREITUNG DER PASSERIFORMES IM TEICHGEBIET
VON NÁMĚŠŤ N. OSL.

Vladimír Fiala

Stále se zrychlující změny v přírodních podmínkách urychlují i změny v rozšíření a početnosti jednotlivých druhů ptáků. Sám se zabývám již asi 35 let změnami v rozšíření a početnosti vodních ptáků na Náměštských rybnících. Přitom mi ovšem nemohy uniknout obdobné změny v řádu pěvců (Paseriformes). V tomto příspěvku se budu věnovat především pěvcům vázaným na vodní prostředí nebo jeho okolí, tedy hlavně rodu rákosníků (*Acrocephalus*) a rodu cvrčilek (*Locustella*). Zmíním se však i o výrazných změnách v rozšíření a početnosti i u některých jiných druhů pěvců v oblasti Náměštských rybníků, a to hlavně u těch, o něž jsem se blíže zajímal.

O velkém zrychlení průběhu změn v uvedených 35 letech svědčí to, že daleko největší část těchto změn proběhla za posledních 15 - 20 let. Změny můžeme zařadit zhruba do tří kategorií. Jsou to jednak změny vyvolané změnami v místních podmínkách, a proto omezené převážně na sledovanou lokalitu. Obvykle se však změnily přírodní podmínky obdobným způsobem v široké oblasti, což vyplynulo ze stejného systému hospodaření. Z takových změn vznikají již obecné tendence změn v rozšíření a početnosti jednotlivých druhů. Jsou však i změny, které nelze vysvětlit místními podmínkami ani podmínkami v širší oblasti, které se z hlediska sledovaného druhu, alespoň podle lidských měřítek, nezměnily. Obecně je možno pozorovat tendenci k šíření dříve nížinných druhů do výše položených oblastí. Mohou v tom hrát roli klimatické podmínky, jako jsou u nás patrné dlouhodobé cykly se střídáním vnitrozemské a přímořské tendence klimatu. Hraje zde však roli i potravní podmínky, neboť vyšší oblasti se staly vlivem intenzivnějšího obhospodařování potravně bohatší při ještě poměrně malé narušenosti hnízdních možností. Intenzivnější obhospodařování výše položených oblastí vedlo naopak k úbytku až vymizení některých duhů (bělořit šedý, skřivan lesní).

Na změny ve stavech rákosníků měly vliv převážně místní podmínky. Stav rákosníka velkého (*Acrocephalus arundinaceus*) zprvu rostly vlivem

zvětšujícího se rozsahu tvrdých porostů, a to asi z 15 párů v roce 1959 na 25 párů v roce 1979. Po zásazích do porostů na třech největších rybníčních stav klesl na rozmezí 6 až 12 párů. Podobná byla situace i u **rákosníka obecného** (*A. scirpaceus*), který měl v oblibě tvrdé porosty porostlé vrbovými keři či jinými rostlinami. Jeho stav vzrostl z asi 15 párů v roce 1959 na maximum 30 párů v roce 1981. Současný stav je asi 20 párů (1988). Stavy **rákosníka proužkovaného** (*A. scoenobaenus*) silně kolísaly se vzestupnou tendencí vlivem růstu nekultivovaných ploch za náspsy z vyhrnutého materiálu kolem břehů rybníků a na dodatečně zbahnělých přilehlých loukách po poježdění těžkými traktory nebo po nezdařeném zorání. V roce 1988 zde hnízdilo již asi 80 párů.

Podobně těžil z růstu nekultivovaných ploch i **strnad rákosní** (*Emberiza shoeniclus*), kterého proto přiřazují k předchozímu druhu. Jeho stav vzrostl z 50 párů v roce 1959 asi na téměř dvojnásobek. **Rákosník zpěvný** (*A. palustris*) zde byl kdysi nehojný, hnízdil hlavně v obilí. Do roku 1979 stav vzrostl asi na 70 párů a pak zase poklesl (asi 50 párů v roce 1988). K růstu stavu přispělo hlavně prudké rozšíření porostů kopřiv, které zde byly dříve nehojné. **Rákosníka ostřicového** (*A. paludicola*) znal MRÁZEK (1943) jen z podzimního tahu. V 50. letech a do poloviny 60. let Náměštskými rybníky dosti hojně a zcela pravidelně protahoval na přelomu dubna a května. Tehdy jsem doufal, že se mi podaří prokázat i jeho hnízdění. Pak však celkem náhle jeho průtah ustal, takže jsem si ani nezaznamenal rok jeho posledního výskytu.

Cvrčilký byly na Náměštských rybníčních kdysi neznámým zjevem, snad až na ojedinělé pozorování cvrčilký říční na tahu. Jejich rozšíření je příkladem nadregionálních tendencí jen málo ovlivněných změnami místních podmínek. Jako první se zde objevila **cvrčilka slavíková** (*Locustella luscinoides*). Její nepravidelný výskyt se datuje od roku 1965, pravidelný od roku 1977, avšak vždy jen v jednom páru. V roce 1988 zde nehnízdila. Nepravidelné hnízdění **cvrčilký říční** (*L. fluviatilis*) se datuje od roku 1969, pravidelné od roku 1972. Její stav však nikdy nepřekročil 10 párů a již dál neroste. První pár **cvrčilký zelené** (*L. naevia*) hnízdil v roce 1974. Pravidelně zde hnízdí ve více párech od roku 1978. Současný stav se pohybuje v rozmezí 8 až 15 párů. K rozšíření přispěl zvětšující se rozsah zarostlých lesních pasek vzniklých zejména po polomech. Zprvu však v tomto prostředí nehnízdila.

Moudivláček lužní (*Remiz pendulinus*) je typickým dříve nížinným druhem, který se šíří do výše položených oblastí, přičemž zde byly podmínky pro hnízdění příznivé, alespoň z lidského hlediska, již dříve. První zdařilé hnízdění jsem prokázal již v roce 1961. Později zde hnízdil jen

zcela ojediněle. Nepřetržitě a ve více párech zde hnízdí až od roku 1981. Od roku 1984 jsem ho sledoval již na 8 až 10 lokalitách. Počet skutečně hnízdících párů je však nižší. Nelze se totiž spoléhat jen na stálé vábení samečka u hnízda, jehož nedostavěnost se někdy odspodu ani nepozná.

První hnízdění **lindušky luční (*Anthus pratensis*)**, která zde dříve jen hojně protahovala, výjimečně i přezímovala, jsem prokázal v roce 1984. Hnízdění i v dalších letech však bylo omezeno jen na zbahnělou část pastviska u rybníka Ostrovce, kde hnízdily nejvýše 3 páry. V roce 1988 však byl tento rybník vyhrnován, takže zde linduška luční již nehnízdila.

Bramborníček hnědý (*Saxicola rubetra*) zde hnízdil kdysi jen ojediněle a jen v některých letech. Nynější stav je výrazně vyšší. V roce 1987 zde hnízdilo 8 párů. Silně vzrostl i stav **babky lužní (*Parus montanus*)**. V oblasti, kterou pravidelně kontroluji, hnízdí nyní kolem 25 párů. Kdyži hnízdila jen sporadicky. Dříve sporadické hnízdění **straky obecné (*Pica pica*)** vzrostlo v několika posledních letech do té míry, že se stala na některých rybnících (hlavně Častotický a Netušil) hrozbou pro snůšky vodních ptáků. U **drozda kvíčaly (*Turdus pilaris*)** je zajímavá 41letá přestávka v hnízdění mezi rokem 1922, kdy zde prokázal hnízdění naposledy ČAPEK, a rokem 1965, kdy se mi podařilo prokázat hnízdění jednoho páru. Stav pak nepřetržitě rostl, až překročil 100 párů, což je čtyřnásobek stavu z doby Čapkovy.

Nakonec uvedu druhy, které z Náměšských rybníků během mého působení vymizely. Některé vymizely tak nenápadně, že jsem rok posledního hnízdění ani nezaznamenal. Je to **bělořit šedý (*Oenanthe oenanthe*)** a **konipas luční (*Motacilla flava*)**. Až v roce 1987 se vyskytoval po mnoha letech konipas luční v hnízdní době na dvou lokalitách, aniž se mi podařilo prokázat jeho opětné zahnízdění. **Strnad luční (*Emberiza calandra*)** zde dříve hnízdil pravidelně v rozsahu do 5 párů. V roce 1974 zde byl již jen jediný pár, v roce 1975 dva páry. V dalších letech jsem se zde s ním již nesetkal. Ještě v 50. letech hnízdil v oblasti kolem Kladerub, nepříliš daleko od Náměšských rybníků, **strnad zahradní (*Emberiza hortulana*)**. Jeho poslední výskyt na této lokalitě jsem však nezaznamenal. **Skřivan lesní (*Lullula arborea*)** zde byl kdysi hojný. MRÁZEK (1943) odhadoval stav ve svých dvou honitbách na 20 párů. V roce 1984 zpíval ještě na 3 místech, v roce 1985 již jen na jediném. V posledních třech letech jsem se s ním již nesetkal. **Pěnice vlašská (*Sylvia nisoria*)** hnízdila na svém posledním hnízdišti nad rybníkem Štičím naposledy v roce 1983.

Provedu-li celkovou bilanci, nahrazuje 6 nových druhů 6 vymizelých druhů. O početnosti nejběžnějších druhů jsem přesné záznamy nevedl.

Vzpomenu-li si však na ohlušující ranní koncert v 50. a 60. letech, který mě budil na jaře v mém věžním pokoji na zámku v Náměšti, uvědomuji si, že jsem později již nic podobného nezažil.

VERÄNDERUNGEN IN DER VERBREITUNG DER PASSERIFORMES IM TEICHGEBIET VON NÁMĚŠŤ N. OSL.

ZUSAMMENFASSUNG

Der Autor stellte während seiner 35-jährigen Tätigkeit an den Teichen bei Náměšť n. Osl. (400-450 m) zahlreiche Wandlungen in der Verbreitung der Passeriformes fest. Einige von diesen Veränderungen könnte man aus den Veränderungen der lokalen Naturverhältnisse erklären, bei anderen kommen großräumige Tendenzen zur Geltung. Eine von diesen Tendenzen ist die Besetzung höher gelegenen Gebiete von Vögeln, die früher nur im Tiefland brüteten.

Bei der Verbreitung von *Acrocephalus arundinaceus* und *A. scirpaceus* sieht man die Abhängigkeit von dem Umfang der harten Gewächse (*Phragmites*, *Typha*) ziemlich klar. Diese nahmen zuerst zu, dann nach dem Umbau der größten Teiche plötzlich ab. *Acrocephalus arundinaceus*: 1959 15 Paare, 1979 (Höhepunkt) 25 Paare, derzeit 6-12 Paare. *A. scirpaceus*: 1959 15 Paare, 1981 30 Paare, 1988 20 Paare. Die Bestände von *A. schoenobaenus* schwankten im Bereich von 20-70 Paaren mit einer steigenden Tendenz (1988 80 Paare), wie sich der Umfang nichtkultivierten Flächen vergrößerte. Das kann man auch der Vergrößerung des Bestands von *Emberiza schoeniclus* gutschreiben (1959 ca 50 Paare, 1988 fast 100 Paare). *A. palustris* war hier einst ziemlich selten. Zur Vergrößerung des Bestands hat die Vermehrung der Brennesselgewächse beigetragen (1979 Höhepunkt 70 Paare, 1988 50 Paare).

Die Verbreitung der Locustellen, die hier früher unbekannt waren, und von *Remiz pendulinus* steht im Einklang mit einer weiträumigen Tendenz:

Tendenz	1. Brüten	regelmäßiges Brüten	Brutumfang
<i>Locustella luscinioides</i>	1965	seit 1977	stets nur 1 Paar
<i>L. fluviatilis</i>	1969	1972	max. 10 Paare
<i>L. naevia</i>	1974	1978	8-15 Paare
<i>Remiz pendulinus</i>	1961	1981	an 8-10 Lokalitäten

Veränderungen in der Verbreitung einiger anderen ausgewählten Arten:

Anthus pratensis: brütet seit 1984 am Teich Ostrovec (max. 3 Paare).

Saxicola rubetra: früher nur vereinzelt, derzeit bis 8 Paare.

Parus montanus: früher nur bis 5 Paare, derzeit bis 25 Paare.

Pica pica: früher vereinzelt, derzeit ziemlich häufig.

Turdus pilaris: brütet wieder nach der Unterbrechung 1923-1964,

1. Brüten 1965, derzeit mehr als 100 Paare, vor 1922
max. 25 Paare.

In den letzten Jahren verschwanden hier als Brutvögel *Emberiza ca-landra* (letztes Brüten 1975), *Sylvia nisoria* (letztes Brüten 1983) und *Lullula arborea* (letztes Brüten 1985). Noch vor dem Jahr 1975 erlosch das Brüten von *Motacilla flava* und *Oenanthe oenanthe*.

Adresa autora:

Ing. Vladimír Fiala

Svatopluka Čecha 4

612 00 Brno 12